

Şiirin Paradoksu

Ali K. METİN

Şiiri “estetizm”e irca edenlerin atladıkları bir iki temel husus var. Birincisi, şiir gerçekte, estetik normlara bile pervasızca dikleşebilecek, yeri geldiğinde onu refüze edecek bir sahicilik ediminden doğar. İkincisi ise, şiir salt estetik haz vermek üzere üretilen bir nesne oluşuyla değil, insana ve dünyaya karşı içerdiği sorumluluk duygusuyla temayüz eder. Bu anlamda şiirin, kavramsal olarak değilse bile fenomenal düzlemde estetik nosyonlarla handiyse ortadan kaldırılamaz bir paradoksu vardır. Paradoksun kaynağına gelince, bunu, şair öznedeki potansiyel unsurların estetiğin sınırlarını zorlayıcı dinamiklerinde, başka deyişle ‘estetik varlık’ ile ‘poetik varlık’ arasındaki örtüşmezlikte aramak gerekir. Burada, söz konusu paradoksu netleştirebilmemiz açısından, estetik varlığı estetiğin kavramsal kapsamı ve ilkelerinden ziyade verili yani fenomenal tezahürlerine müteakbil bir somutluk içinde düşündüğümüzü belirtelim. Bu yüzden “estetik/poetik ifade” demek yerine, tam da içeriğe yönelik bir sınırlandırmayı yapabilmek kastiyle “estetik/poetik varlık” demeyi tercih ediyoruz. Estetik varlığı, bir imkân olarak değil ama bir gerçeklik olarak tasavvur ettiğimiz takdirde, paradoksu çok daha görünür şekilde algılayabileceğimiz kanaatindeyim. Oysa aynı sınırlamayı, söz konusu paradoksun diğer ucundaki poetik varlık için yapamayız, yapmamız doğru olmaz. İşin püf noktası da buradadır zaten: Poetik varlık, estetik varlığa ne özdeş ne de onun bir cüzünden ibarettir. Aksine estetik varlık poetik varlığı besleyen, onun varoluşunu sağlayan unsurlardan biridir. Fakat yeter şartı olmadığı gibi, zorunlu şart olarak da genel geçer bir niteliği yoktur. Estetik varlıkla poetik varlık arasındaki örtüşmezliğin salt estetik düzeye ilişkin bir zaaf veya nakısayla ilişkilendirilmesi de, esasen şiirin nefes almasını güçleştiren estet bakış açısının sonucu olarak öteden beri yapılagelen hatalardandır. “Estetizm” diye tanımladığımız olayın temelinde her şeyden çok bu hata yatar. Sanatı/şiiri estetik haza, daha doğrusu tüketim aracına indirgeme anlamındaki estetizm konusu ise anlaşılacağı üzere bu yazının ilgi ve çerçevesi dışında kalmaktadır.

Estetik varlığın poetik varlıkla özdeşliğine mâni olan şey, temel itibarıyla onun ‘kültürel/olgusal’ bir niteliğe sahip olmağıdır. Estetik yapıttaki evrenselliği yadsımak anlamında değil, ancak kültürel form ve alışkanlıklara dayalı şekilde ortaya çıkan şartlanma ve normların bizatihi estetiğin yerine ikame edilmeye başlamasıyla

beliren bir yanılısamayı ifşa edecek bir sabitedir bu. Dolayısıyla estetik normlar, şairin kültürel dünyadan aldığı verili değerler ve yapılar olarak iş görmektedirler. Poetik ifade ve gerçeklik, söz konusu normlar marifetiyle kültürel böylelikle edebî bir değere mazhar olabilmektedir. Buna karşılık avangart şiir, bu paradoksu poetik varlık lehine çözmeye çalışmakla ayırt edebileceğimiz bir karakteristiğe sahiptir. Bu sebeple sahicilik kılıgı, postmodern bir sapma içine girmediği sürece avangart şiirin en önemli isterlerindedir. Şiire verdiği hayati değer ve anlam, avangart şiiri postmodern şiirin dairesi içine almaya belli başlı engellerden biridir. Oysa şiirin (sanatın) estetik bir nesne olarak yüceltilmesine karşı postmodern perspektiften de ciddi eleştiri ve kaziyeler gündeme gelmiş, estetiğin bilhassa yapıntı özelliğinin belirginleştirilmesinde bunların önemli katkısı olmuştur. Postmodern bir bakış açısıyla yürütülen yapı-bozumcu çalışmaların, doğrudan mevcut estetik algısıyla çatışmacı tezahürler sergiledikleri görülür. Beraberinde sahicilik ve gerçeklik/hakikat iddialarının tiye alınması ise işin başka bir boyutudur.

Oysaki şiir, gerçekte insanın sahici varlığına (tecrübe ve dünyasına) ev sahipliği yapma iddiasını taşıyabildiği sürece şiir olabilme yetisini gösterir. Başka sanat-edebiyat türlerinde, örneğin hikayede, resimde, mimaride böyle olmayabilir. Bunları var eden başka gerekçelerden söz etmek pek zor değil. Şiir ise varlığını doğrudan insanın sahiciliğine, insandaki içsel hakikate, gerçekliğe ve kendiliğe bağlamıştır. Sahicilik şartını şiirden çekip aldığımızda geriye estetik niteliği bile kuşku verici olan bir retorik yığını kalacaktır. Öbür taraftan, güzelliğe ancak hakikat, doğruluk ve özgürlükle ulaşılabilceği iddiasıyla karakteristikleşen bir estetik anlayış, bunu gerçekten de dilin metalaşma sürecinin tezahürlerinden biri diye tarif etmekte tereddüt etmez. Sahicilik umudunun tükendiği yerde yapılan hemen her şey kültürel, sanatsal bir metaya dönüşmenin kaderini yaşar. İnsanın varoluş çabasına eşlik eden bir teccüsle motive olmak yerine hazcı bir estetiğe kendini teslim eder.

Bununla beraber, şiiri estetizmin baskısından azade hale getirmek, sözü edilen paradoksu tümüyle ortadan kaldırmak anlamına gelmiyor. Gerçeklikle ürün arasında (üretim/yaratım sürecinde) devreye giren her türlü dolayım, şair-öznenin, dolayısıyla eserin sahiciliğini tahrif edici bir potansiyel içerir. Dilin bizatihi kendisi sahiciliğe, başka ifadesiyle öznenin hakikat deneyimine verili kodlarıyla nüfuz ederek onu yabancılaştırıcı bir dolayıma maruz bırakır. Bunun için şairin yapması gereken, ne sahicilik iddiasından ve yordamından vazgeçmek, ne de dilden umudunu yitirmek olmalı. Yapması gereken, dili olabildiğince özgürleştirmektir. Dahası dille daha özgür ve daha doğrudan bir rabıta arayışı içinde olmaktır. Ama bunun yolu, dille oyun oynamak değil, dili poetik deneyimin en sahici tanığı haline getirmektir.

Bu da öncelikle, poetik deneyimin özgül bir değer olarak ortaya çıkmasını gerektirir. Sahici bir değer, bir özgüllük peydah etmeden sahici bir dilin olmasını bekleyemeyiz.